

Prof. dr Ljubo Pejanović
Fakultet za pravne i poslovne studije
„Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad
pejanovicljubo@gmail.com

UDK 341.311(497.1)"1999"
323.1(=163.41)"1999"
355.4(497.1)"1999"
Pregledni naučni rad
Primljen: 1. 9. 2015.
Odobren: 15. 11. 2015.

POSLEDICE NATO AGRESIJE NA SAVEZNU REPUBLIKU JUGOSLAVIJU

SAŽETAK: Rad se bavi analizom posledica bombardovanja Savezne Republike Jugoslavije nakon NATO agresije na nju. Kako su NATO snage iskoristile priliku da testiraju razne vrste bombi, a posebno onih sa osiromašenim uranijumom, posledice agresije imaju dugoročni karakter. Međutim, pokazalo se, posledice su ostavile traga i na pripadnike NATO snaga, odnosno na sve one koji su direktno ili indirektno bili u dodiru sa ozračenim avionima i bombama.

KLJUČNE REČI: *NATO, Savezna Republika Jugoslavija, bombardovanje, uranijum.*

Uvod

NATO, kao vojna organizacija i izvršilac politike zapadnoevropskih i ekonomsko razvijenih korporacija i država sa SAD kao predvodnicom, mnogo ranije je planirao napad na Socijalističku Republiku Jugoslaviju (SRJ), zbog čega nije iznenadio jugoslovensku i srpsku vlast i njene oružane snage. Vojni komitet NATO-a je još u oktobru 1998. godine razradio planove za izvođenje agresije protiv Srbije i Crne Gore, najpre iz vazdušnog

prostora, a zatim i sa kopna, kako navode autori koji se bave tom teorijom. Prateći razvoj na Kosovu i Metohiji, oružane snage su blagovremeno popunile i organizovale svoje jedinice iz sastava oružanih snaga, preduzimajući potrebne i neophodne mere u pripremama za odbranu i nastanak ratnog stanja. Pre napada NATO snaga na SRJ oružane snage su zaposlele svoje planirane položaje i zauzele borbenu gotovost po planu za suprotstavljanje agresiji. Stoga Prištinski korpus nije bio iznenađen i nije bio zatečen prilikom napada NATO avijacije. Prištinski korpus, ojačan pridodatim jedinicama sa oko 75.000 boraca, oko 15.000–17.000 pripadnika MUP-a i 10.000 naoružanih pripadnika rezervnog sastava na Kosovu i Metohiji, što je ukupno brojalo oko 100.000 naoružanih vojnika, koji su sačekali NATO snage upućene da izvrše bombardovanje i invaziju iz vazdušnog prostora na jednu suverenu državu bez saglasnosti međunarodne zajednice odnosno Ujedinjenih nacija.

„Severnoatlantski savez, predvođen SAD, je 24. marta 1999. godine u 20 časova, uz neke nagoveštaje, a bez objave rata i bez odobrenja Saveta bezbednosti UN, izvršio agresiju raketnim avionima udarom po vojno-policijskim ciljevima na teritoriji SRJ, čime je započeo najavljenju vazduhoplovnu operaciju, odnosno ničim izazvanu agresiju. Agresija je imala za cilj primoravanje jugoslovenskog rukovodstva da prihvati sporazum iz Rambujea i razmeštaj snaga NATO-a na Kosovu i Metohiji. Agresorski plan za oružani napad na SRJ sadržavao je tri faze:

- u *prvoj* fazi su planirani vazdušni udari na jedinice i objekte RV i PVO, kao i objekte infrastrukture širom SRJ;
- u *drugoj* fazi planirano je da se agresijom nanese što veći gubici u živoj sili i da se neutrališe odbrambena moć Vojske SRJ;
- u *trećoj* fazi je planirana agresija kopnenim ulaskom oružanih snaga.

U toj fazi se računalo na pomoć koju bi pružile šiptarske terorističke skupine organizovane u nekoliko operativnih zona, a to su: 'Lab', 'Drenica', 'Šalja', 'Nerodimlje', 'Lukađin', 'Paštrik' i 'Karadak'.

Planska agresija bila je zamišljena tako da se žestokim napadom danonoćnim udarima iz vazduha, s težištem na Kosovu i Metohiji, za nekoliko dana uništi većina potencijala Prištinskog korpusa, posebno njegovih oklopnih i oklopno-mehanizovanih i artiljerijskih jedinica, čime bi se omogućilo teroristima da ovladaju što većim delom teritorije. Zatim, da se otvori koridor za ubacivanje kopnenih snaga iz pravca Makedonije i Albanije i time vojnički porazi vojska i policija SRJ, da se okupira južna pokrajina i na kraju bi se krenulo sa svim snagama prema Beogradu.“

Dakle, mračni agresorski planovi i ciljevi nisu dali očekivane rezultate osim razaranja vojno-policijskih objekata, industrijskih i civilnih objekata i minimalnih gubitaka u ljudstvu u odnosu na pakleni plan, dok drugih efekata nije bilo kako je to planirano. Neispunjenju mračnih planova doprineli su narod, vojska i policija SRJ. NATO agresija pod radnim nazivom „Združena sila“, odnosno „Milosrdni anđeo“, koja je svetu prikazana kao iznuden korak „međunarodne zajednice“ za sprečavanje tzv. humanitarne katastrofe, režirana je u organizaciji nekih zapadnoevropskih obaveštajnih službi i delova vlada.

SAD su, zajedno sa saveznicima i njihovim oružanim snagama u okviru NATO-a, želele da realizuju svoje ciljeve preko:

- rušenja postojećeg međunarodnog pravnog poretka i sistema kolektivne bezbednosti na čelu sa UN i inauguracije novog poretka, u kojem je moguće preduzimati vojne intervencije i upotrebljavati silu protiv drugih država bez odobrenja Saveta bezbednosti UN;
- uvođenja prioriteta odluka NATO-a nad odlukama UN i OEBS-a radi minimiziranja uloge UN u rešavanju kriza u svetu;

- okupacije strateški važnog prostora Kosova i Metohije i cele SRJ, i njeno pretvaranje u besplatnu vojnu bazu na Balkanu za dalje prodore u Aziju;
- nasilnog odvajanja Kosova i Metohije od Srbije, odnosno stvaranja nezavisnosti južne srpske pokrajine;
- apsolutne kontrole izuzetno važnog koridora Budimpešta–Beograd–Solun;
- destabilizacije Balkana i prekrajanja granica;
- eksperimentisanja novim oružjem i iznalaženjem mesta za odlaganje radioaktivnog otpada.⁴¹

Navodi autora Drecuna nam ukazuju koje su namere imale zapadnoevropske zemlje sa NATO-om na čelu i dovode nas do zaključka da je izveštaj te alijanse svojim vladama bio samo farsa koja se odnosila na rušenje Miloševićevog režima. Na osnovu tih izveštaja i nameštanih medijskih informacija, kao i slučajeva „Markale u Sarajevu“, „Račka i tzv. humanitarne katastrofe na Kosovu i Metohiji“, koji su bili čista izmišljotina i scenariji, izvršena je agresija i na Republiku Srpsku i Republiku Srbiju.

NATO agresijom izvršeno je drastično „zagađenje velikog dela teritorije SRJ i okoline bivše Jugoslavije, kao i svih onih koji su ustupili oko 65.000 borbenih letova. Tom treba dodati povećan rizik življenja u Jugoslaviji, naročito na Kosovu i Metohiji, zbog upotrebe nedozvoljenih ratnih sredstava. *The Daily telegraph* izveštava da je NATO ‘ispustio svih 1.300 kontejnera kasetnih bombi. Tako je nešto oko 270.000 komada tog smrtonosnog oružja razbacao po zemlji’. Mnoge od njih su ostale neeksplodirane, a njihove glavne žrtve su sada deca – i albanske i srpske nacionalnosti. Pošto su radioaktivnim raketama najviše gađali tenkove na Kosovu i Metohiji, ta oblast je najviše radioaktivno ozračena u Evropi, pa se postavlja pitanje da li je nagrada ili kazna Albancima i NATO-u boravak na tom prostoru, o čijem zagađenju, pre svega

¹ Milovan Drecun, *Rat za Kosovo*, Beograd, 2007, str. 113.

poljoprivrednih proizvoda i vode, o čemo se veoma malo piše? Retka su priznanja poput RFI od 7. decembra 1999. povodom nekorektnog izveštavanja OEBS-a o događajima na Kosovu i Metohiji. Naime, OEBS u svom izveštaju numeričko-analitički ne obrađuje bombardovanje, pa čak ni materijalnu štetu“.²

Delimična priznanja o učinjenom grehu nisu ni blizu stvarnog stanja o količinama izbačenih opasnih radioaktivnih materija i njihovih posledica po ljudske živote, zdravlje, kao i druge vrednosti i životnu sredinu.

Pojam, mesto i definisanje političkog nasilja podrazumeva državno, državno-vojno, partijsko, međunarodno, što predstavljaju političke institucije i druge institucije iza kojih stoje država ili političke strukture. U ovom slučaju, političko nasilje nad državom SRJ izvršile su države članice NATO-a i NATO kao vojna oružana institucija koja predstavlja članice tog saveza. U tom smislu, jedna od mnogih definicija političkog nasilja podrazumeva sledeće: „Politika je delovanje u kome se donose odluke koje se temelje na grupisanju, odnosno razlikovanju između prijatelja i neprijatelja; i politika je delovanje čiji je ključni zadatak da donosi zakone koji su neutralni u odnosu na deobu prijatelji–neprijatelji i koji su, prema tome, dobri za sve.“³ Prema tome odluku su donele SAD sa svojim saveznicima, a sprovela ju je oružana institucija sa ciljem rušenja legalnog političkog sistema koji nije bio po volji saveznika. Pored rušenja sistema, odluka je imala za cilj uništenje oružanih snaga SRJ, kao i uništenje resursa od kojih su bile zavisne oružane snage. I kao krajnji cilj je bilo odvajanje Kosova i Metohije od Republike Srbije radi izgradnje vojne baze na tom prostoru. Svi navedeni ciljevi imali su političku pozadinu ekonomsko razvijenih država i njihovih saveznika.

² Dragan Simeunović, Bitka za Kosovo i Metohiju – istorija, aktuelno stanje i perspektiva, *Vojno delo*, 1/2000, str 27.

³ Milorad Belančić, *Nasilje*, Beograd, 2004, str. 57–58.

Analiza nastalih rizika i posledice bombardovanja SRJ

NATO oružane snage izvršile su bombardovanje SRJ i Republike Srpske – BiH. Tokom agresije Republike Srbije bombardovani su vojno-policijski objekti, industrijski objekti, prvenstveno NIS-a, u Novom Sadu, Pančevu, Beogradu i drugim mestima. Pored toga, mete napada su bili bolnica „Dragiša Mišović“ u Beogradu, Novi Pazar, putnički voz na Kosovu i Metohiji i mnogobrojni civilni objekti u Aleksincu, Beogradu, Pančevu, Nišu, Novom Sadu, Leskovcu, Somboru, Subotici, Herceg Novom, Bačkoj Palanci, Kruševcu, Trsteniku, Vladičinom Hanu i drugim mestima. U RS – BiH izvršena je vojna intervencija na oružane snage i neke objekte Republike Srpske u Hadžićima i Han Pijesku. Porušeni su mnogobrojni mostovi u većem delu Srbije, i to u: Beogradu, Novom Sadu, Bačkoj Palanci, Somboru, Kruševcu, Pančevu, Trsteniku, Vladičinom Hanu, Varvarinu i drugi. Pogađane su i školske ustanove u Beogradu, Čačku, Prištini, Nišu i drugim mestima, aerodromi u Beogradu, Prištini, Užicu, Kraljevu, kao i mnogobrojni objekti oko aerodroma, rafinerije, kasarne policijskih stanica i slično.⁴

Vazdušni NATO napadi na SRJ i njihove posledice po bezbednost zdravlja i života ljudi, kao i životne sredine, direktno su vezani za upotrebu određenih bombi za masovno uništavanje odbrambenih snaga i građana sa svim njihovim vrednostima. Vojni vazduhoplovi NATO-a su se, nakon izbacivanja eksplozivnih naprava, vraćali u svoje baze, najčešće u Italiju, nakon čega su posade podnosile izveštaje o ispuštenim bombama. Samo u jednom slučaju vazduhoplovi su ispustili 100 bombi u Jadransko more, usled čega je došlo do ogromnih zagađenja morske vode i pretnji životu u vodi. NATO avioni su na prostor Kosova i Metohije

⁴ Detaljnije: 1. NATO arhiv, konferencija za štampu, 25. mart 1999; 2. Spasoje Smiljanić, *NATO agresija – Ratno vazduhoplovstvo i PVO i odbrana otadžbine*, II izdanje, Beograd, 2009, str. 217.

izbacivali avio-bombe sa osiromašenim uranijumom, kao i kasetne eksplozivne naprave. Na osnovu izveštaja Svetske zdravstvene organizacije (WHO) i međunarodne organizacije za atomsku energiju (IAEA), kao i Švedskog instituta za zaštitu od zračenja (*Swedish Radiation Protection Institute*) i UNEP-a, te prikupljenih podataka o merenju radioaktivnosti i određivanja stepena pretnje, utvrđene su bombardovane opasne zone u onim oblastima u kojima je korišćeno oružje sa osiromašenim uranijumom.

Dakle, radna grupa za Balkan je utvrdila postojanje četiri ekološka žarišta u četiri oblasti, i to u: Pančevu, Kragujevcu, Novom Sadu i Boru, gde su ustanovljene velike opasnosti i neizbežne posledice po bezbednost zdravlja i života ljudi i drugih živih bića. Na osnovu toga je predviđena bezbednosna zaštita čišćenjem tih sredina kako bi se izbegle ogromne posledice po bezbednost zdravlja ljudi. Tim istraživanjem ustanovljena je velika količina zračenja u navedenim zonama, kao i u rekama Dunav i Timok.⁵

Preventivni priručnik za italijanske snage

Po ulasku na Kosovo i Metohiju u novembru 1999. godine pripadnici Kfora, multinacionalne brigade Zapad, dobili su nuklearno-biološko-hemijski priručnik na čijoj se naslovnoj strani nalazi mrtvačka glava koja upozorava na radiološku opasnost i na kojoj piše: „Kfor-Zapad osiromašeni uranijum – priručnik (KFOR Internacional Brigade West Depleted Uranium-Information book)“. Sadržaj tog priručnika rezimiran je na poslednjoj strani uokvirenim tekstom naslovljenim „Zlatna pravila“: „Držite se dalje od tenkova, vozila i zgrada pogođenih projektilima ili krstarećim raketama s osiromašenim uranijumom (OU). Nosite zaštitnu masku ukoliko radite na udaljenosti manjoj od 500 metara od tenka, vozila ili zgrade pogođenih OU-projektilima ili OU-

⁵ UNEP, UNCHS, Sukob na Kosovu, posledice na životnu sredinu, 1999.

krstarećim raketama. Udisanje nerastvorenih čestica uranijumske prašine dugoročno je povezano sa zdravstvenim posledicama, uključujući kancer i deformacije novorođenčadi. Te posledice mogu da postanu vidljive tek nekoliko godina kasnije.“ Pod nazivom „Osiromašeni uranijum – informacija i instrukcija“ taj priručnik je 22. novembra 1999. godine potpisao pukovnik Osvaldo Bizari.

U poglavlju „Zdravstvena hrana“ tog priručnika pisalo je „kako izbeći izlaganje“ (uticaju osiromašenog uranijuma): vojnicima se preporučuje „perite često uniformu“. Na kraju sledi poglavlje naslovljeno sa „Upozorenje“: „hrana i voda nejestive zbog kontaminacije OU-prašinom. Nikako ne jesti hranu koja nije kontrolisana. Udahnute čestice mogu da pričine dugoročnu štetu...“ Takva zastrašujuća upozorenja nikada nisu dobili civili koji žive na Kosovu i Metohiji ili koji su na Kosovo dolazili kao članovi nevladinih organizacija, novinari, stručnjaci i slično. Naprotiv, nakon bombardovanja bivše SRJ, NATO i zapadni i američki lideri u više navrata su izričito negirali da je upotreba oružja sa OU opasna po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Oni su redovno isticali da „nema dokaza“.

U zabranjenim izveštajima UN od 2001. godine svi izveštaji Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Ujedinjenih nacija (UN) o dejstvu osiromašenog uranijuma, kako je istraživanje *Vesti* pokazalo, bili su drastično cenzurisani. Ujedinjene nacije su već u junu 1999. godine imale izveštaj funkcionera UN Bakarija Kantea o posledicama OU na Kosovu. U delovima tog izveštaja pisalo je „zabranjeno za objavljivanje“ jer sadrže upravo ono što sadrži priručnik za pripadnike Kfora. Svetska zdravstvena organizacija postupila je slično. U intervju za *Vesti* u aprilu 2010. britanski fizičar dr Kejt Baverštok izjavio je da je SZO 2001. godine iz izveštaja o OU izbacila osam njegovih poglavlja koja govore da upotreba takvog oružja izaziva kancer i oštećuje gene.

U priručniku piše i: „OU emituje alfa zračenje niskog nivoa, kao i nisko beta i nisko gama zračenje. Obične vojne uniforme dovoljna su zaštita od apsorbovanja kroz kožu. Realnu opasnost, međutim, predstavlja moguće udisanje OU-prašine... OU je teški metal i treba apsolutno izbegavati blizinu vozila za koje postoji sumnja da su pogođena osiromašenim uranijumom. Odstojanje ne sme da bude kraće od 50 metara; ukoliko ste prinuđeni da priđete bliže morate nositi zaštitne maske i zaštitne rukavice kako biste izbegli da uranijumska prašina uđe u vaše telo“.⁶

Analiza prezentiranih radova o NATO agresiji

Istorija ne teži konačnom idealnom stanju ili vrhuncu. Ljudi se u svakoj etapi bore sa ovom ili onom opasnošću; važno je da li će pretnja na vreme biti prepoznata i hoće li se naći hrabrosti i snage da se izađe s njom na kraj. Tim rečenicama autor je pokrenuo dve ključne teme koje su danas postale aktivnije nego u vreme samog bombardovanja. Prva tema je vezana za aluziju na Fukujamin „kraj istorije“, a druga za opasnosti koje su šest godina posle bombardovanja postale realnije nego tada. Druga autorova tema o velikoj opasnosti koja nam pretila od posledica uranijumskog i dioksidnog rata koji je 1999. vođen protiv SRJ danas postaje problem vezan za opstanak i prosperitet srpskog i drugih naroda koji žive na teritoriji SCG. Međutim, treba poći od prve istine koju je prezentirao autor u vreme bombardovanja. „U ratu protiv Srba ne samo da se *testiralo oružje na živim ciljevima* i proveravala sposobnost komandnih štabova, već se takođe ispitivala, i to prvenstveno psiha ljudi. Zato se slobodno može reći da je to analiza o efektima bombardovanja koji i danas deluju na zdravlje i psihi žitelja SCG. Te tragične 1999. za 78 dana bombardovanja

⁶ Falko Akame, Kosovo je lutajuća mina u srcu Evrope, *Pečat*, 17. mart 2011.

stradalo je 2.000 civila i 1002 vojnika. Izvršeno je 36.219 naleta vojnih aviona. NATO avioni leteli su na visinama između 10 i 15 kilometara, gde se nalazi ozonski omotač. Rezultati njihovog dejstva je sigurno i oštećenje ozonskog omotača iznad Balkana. Međutim, treba reći da oštećenje ozonskog omotača ima sezonski karakter vezan za određene geografske širine i određeno doba godine. Zato se mora konstatovati da oštećenje ozonskog omotača nije moglo opstati na našim geografskim širinama u dužem vremenskom periodu. Gađano je ukupno 113 lokacija na području tadašnje SRJ – većina na teritoriji Kosova i Metohije.

Prema proračunima doktora Vladimira Ajdačića, na SRJ je bačeno 13.000 tona osiromašenog uranijuma. Amerikanci su priznali „sejanje smrti“ – 11.000 tona tog nusproizvoda uranijuma 235, koji se koristi kao gorivo u nuklearnim elektranama. Prema podacima NATO-a, od 5. do 11. septembra 1995. njihovi avioni su ispalili 5.800 projektila sa osiromašenim uranijumom u blizini Han Pijeska i Hadžića u Bosni i Hercegovini, tj. Republici Srpskoj.

U posledice bombardovanja srpskih zemalja ne ubrajaju se samo tone osiromašenog uranijuma već i tone štetnih i kancerogenih hemijskih materija rasutih i sagorelih gasova zbog posledica bombardovanja. Opasni piralen iz trafo-stanica, živa, raznovrsni dioksid, sagoreli kerozin, haloni – sve su to posredne posledice bombardovanja, koje nanose mnoge ozbiljne štete po čoveka i životnu sredinu nego što se do sada priznavalo.

Ako analiziramo brojeve i podatke samo o priznatim količinama od strane NATO-a i međunarodnih komisija, stanje je katastrofalno po bezbednost ljudi i njihovih vrednosti. A koliko je tačno izbačeno opasnih materija možda se nikada neće saznati, a koje će posledice uslediti teško se može pretpostaviti i proceniti. Koliko predstoji opasnosti po bezbednost zdravlja i života ljudi može se samo nagađati i pretpostavljati, naročito ako imamo u vidu dugotrajnost delovanja uranijuma – pojedini stručnjaci saopštavaju da njegova aktivnost traje 100–150 godina. Posmatrajući

te podatke može se predvideti koliko će generacija biti izloženo zračenju od tih otpada koji su izbačeni NATO bombama, a koje opasnosti prete odlaganjem nuklearnog otpada na ovim prostorima – može se samo nagađati.

U jednom od izveštaja posada po povratku vojnih aviona piše da je 100 bombi bačeno u Jadransko more. Ako je rušen Miloševićev sistem i režim, zašto su bombe bacane u Jadransko more i zašto je morski živi svet ubijan – da li su i ta bića kriva za Miloševićev sistem vladanja i zašto te bombe nisu vraćene u bazu već su bačene u prostor u kojem će ostati drastične i dugotrajne posledice po živi, biljni i ekološki svet.

Zašto se krije istina

Do istine, one potpune, teško je doći bez pouzdanih podataka o dejstvima (kvantitet i kvalitet), tačnom broju preleta, vrsta sredstava korišćenih za zaštitu letelica ili borbenih sredstava. Na našoj strani o činjenicama vezanim za bombardovanje mogu govoriti samo pripadnici kvalifikovane javnosti, u koju spadaju vojni stručnjaci, rukovodstva firmi po kojima je dejstvovala NATO alijansa. Zatim, lokalne zajednice na čijem terenu se dejstvovalo, medicinski i ekološki stručnjaci, naučni radnici u poljoprivrednim, vodoprivrednim, nuklearnim, hemijskim, tehnološkim i drugim institucijama. Takođe, nevladine ekološke organizacije i pojedinci stručno osposobljeni za ekološke probleme... Sagorevanjem nafte oslobađaju se različita ciklična jedinjenja, koja su veoma štetna, a pod dejstvom sunčeve svetlosti i drugih faktora oslobađaju se i dioksini pa se zbog svega toga bombardovanje SRJ može proglasiti genocidnim činom.

Autor navedenog teksta dokazuje da vlasti u Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini skrivaju stanje i opasnost nastalu zbog NATO bombardovanja Republike Srpske i Republike Srbije, što se može potvrditi mnogostrukim razlozima. Predstavnici vlasti su

svim raspoloživim sredstvima pokretali inicijative za dokazivanje, osuđivanje i sankcionisanje zločina nastalih tokom građanskog rata u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini. Dobro je što je tako učinjeno, ali to treba do kraja forsirati. Ali šta su vlasti i nevladine organizacije u te dve republike učinile u pogledu NATO agresije i njenih posledica? Ništa! Zbog toga se može konstatovati da je navedeni autor dobro pitanje postavio vlastima i nevladinim organizacijama – „ako su nevladine“.⁷

Krajem 2003. krenulo je put Francuske 149 neoštećenih kondenzatora punjenih kancerogenim transformatorskim uljem – piralenom. U Francuskoj će u postrojenju „Šeše“, najvećem u Evropi za uništavanje opasnih materija, biti istopljeni ti kondenzatori. Ukupna količina tog opasnog otpada, smeštenog u specijalnim kontejnerima, procenjuje se na oko 5,5 tona. U opštini Bujanovac, na lokaciji Bratoselce, tokom 2003. izvađeno je 350 metaka sa osiromašenim uranijumom. Tokom 2004. okončano je čišćenje Pljačkovice kraj Vranja, gde je na izuzetno nepristupačnom terenu pronađeno 48 metaka sa osiromašenim uranijumom.

Uprava za zaštitu životne sredine Ministarstva nauke i zaštite životne sredine potpisala je 19. jula 2005. godine sa Institutom za nuklearne nauke „Vinča“ ugovor o realizaciji projekata sanacije kontaminiranog zemljišta osiromašenim uranijumom na lokaciji Borovac, na teritoriji opštine Bujanovac.

Prema najavama iz resornog ministarstva, tokom naredne godine u planu je sanacija lokacije Reljan u opštini Preševo, čime bi se završila sanacija svih lokacija kontaminiranih osiromašenim uranijumom na teritoriji Srbije van Kosova i Metohije...

Postavlja se pitanje zašto međunarodna zajednica, zapadnoevropske i ekonomski razvijene države ne učine napore da posledice svedu na najmanju moguću meru, ako su dozvolile da se izvrši taj nehumani akt nasilja. Od tih posledica neće stradati samo građani

⁷ BiH: Posledice uranijuma zabranjena tema? – VestQCafe.ba: Energetika u BiH/6657_BIH-posledice-uranijuma-zabranjena-tema.html, od 26. jula 2010.

Bosne i Hercegovine i Republike Srbije, već građani svih susednih država, pa i mnogi građani koji su boravili ili će tek boraviti na ovim prostorima. Otpad kao sredstvo ne prepoznaje građane po nacionalnosti niti granice država. Zašto to ne učine bar zbog svojih građana, ako ne zbog građana Srbije.

Odbačeni uranijum i vreme posle

Međunarodna komisija umanjuje štete koje su nastale bombardovanjem uranijumskim otpadom i drugim opasnim materijama. Da se na međunarodnom planu ponešto i radi govori podatak da je Program UN za zaštitu životne sredine, inače stručna organizacija u sistemu UN, na zahtev tadašnje savezne vlade obavila ispitivanje stanja životne sredine u tri stručne misije. Svaka misija je bila sastavljena od eksperata iz više zemalja i analizirala je desetak industrijskih lokacija: Pančevo, Novi Sad, Kragujevac, Bor, Niš, neke termoelektrane, Dunav i nekoliko lokaliteta sa stanovništva ugrožavanja životne sredine kao što su Kopaonik, Fruška gora i Zlatibor. U isto vreme radili su isti posao, u istom obimu, i naši eksperti i interesantno je reći da se objavljeni rezultati UN i naši razlikuju samo u nekim nalazima, ali su te razlike u granicama prihvatljivosti.⁸

Autor postavlja pitanje: Šta posle sedam godina od izvedene NATO agresije na ove dve države, pa i šire? Šta posle? Sedam godina i mnogo kasnije, nažalost, pokazaće se rezultati obolevanja građana na celovitom balkanskom području, a naročito u gradovima i okolini Pančeva, Novog Sada, Kragujevca, Niša, Bora, Fruške gore, Zlatibora, Kopaonika, reke Dunav i prostora Kosova i Metohije. Pored tih prostora pokazaće se rezultati i kod građana Albanije, Bugarske, Italije i drugih zemalja! Stoga bi bilo veoma

⁸ Karel Košik, Uranijumske i dioksidne posledice bombardovanja, *Glas javnosti*, 14. maj 2010.

korisno da vlasti ozbiljno prihvate stvarno stanje i da se ozbiljno pozabave tim drastično velikim problemom po bezbednost građana uopšte.

Neki „proratovski“ lobi u Srbiji deluje protiv interesa svog naroda jer sprečava bilo kakvu raspravu o moralnoj odgovornosti NATO-a za posledice bombardovanja. Mnogobrojne NVO (nevladine organizacije) ne uzimaju u obzir rastući broj slučajeva ekoloških zagađenja i kancerogenih oboljenja kod velikog broja ljudi posle bombardovanja.

Takođe, ne uzimaju u obzir i neophodne potrebe zemlje ne samo u materijalnoj pomoći za lečenje i rehabilitaciju obolelih već i za provođenje mera o likvidaciji, odnosno dekontaminaciji posledica upotrebe modernog naoružanja, uključujući i municiju sa OU. Upotreba takve municije zabranjena je Rezolucijom Potkomiteta za prevenciju diskriminacije i zaštite manjina Komisije UN za ljudska prava iz 1996. i 1997. godine. U prilogu teze o riziku pri upotrebi uranijumske municije progovorio je i jedan od vodećih američkih generala, pišući u svom izveštaju namenjenom Beloj kući da upotreba municije sa OU trpi podnošljiv rizik.

Krajnje je vreme da vlasti i druge organizacije, kao i nevladine organizacije za ugrožavanje ljudskih prava, postave pitanje o ovom problemu pred vlastima međunarodne zajednice, naukom, zdravstvom i životnom sredinom, kako bi se hitno pristupilo saniranju terena od otpadnih materija izbačenih iz vojnih vazuhoplova i lokaliteta na kojima su odložene slične materije i otpadi. Zar postoji veće ugrožavanje ljudskih prava od ovakvog oblika nasilja koje je priredila NATO alijansa?

Jugoslavija je te fatalne 1999. godine bila poligon za ispitivanje municije sa osiromašenim uranijumom, što je, pored dioksidnog rata, bio jedan od ciljeva bombarderske akcije protiv Vojske Jugoslavije, zacrtanih još avgusta 1998. godine. Trebalo je utvrditi kakvu prodornu moć osiromašeni uranijum ima pri praktičnim ratnim operacijama, kakav mu je efekat na živu silu i životnu

sredinu i da li se na taj način SAD mogu osloboditi hiljada tona osiromašenog uranijuma kao otpada, koji nemaju gde da bezbedno lageruju.

Kad je NATO alijansa učinila to što je učinila trebalo bi da bude među prvima u saniranju opasnosti koje je sama proizvela i dovela određeno stanovništvo do stanja opstanka na ovim prostorima. Stoga bi bilo neophodno da NATO snage koje su predstavljene kao mirovne snage to i budu i da pristupe saniranju posledica, kao i da se potrudu da se tako nešto više nikada ne dogodi.

Broj mrtvih vojnika, podoficira i oficira italijanskih oružanih snaga, povratnika iz balkanske misije mira, popeo se na 35, sa tendencijom naglog rasta (Francuska je priznala 40, a Grčka 3 mrtva od posledica balkanskog sindroma, Crna Gora jednog). Obolelih od Hočkinovog sindroma i leukemije u Italiji ima preko 270. Procenat vojnih lica u italijanskoj mirovnoj misiji koji su bili na Kosovu i Bosni sa sindromom onkoloških bolesti pet puta je veći od proseka obolelih u italijanskim mirnodopskim oružanim snagama, ali i mnogo veći od procenta obolelih među civilnim licima obolelim od Hočkinovog sindroma. Interesantno je napomenuti da nijedan drugi italijanski vojnik angažovan u mirovnim operacijama u drugim zemljama širom planete pod zastavom UN ili NATO-a nije oboleo od Hočkinovog sindroma. Zbog pomenuatih evidentiranih činjenica, zvanično potvrđenih, italijanski Senat je u novembru 2004. odlučio da donese zakon o osnivanju posebne komisije sa zadatkom da ispita sve pojedinosti i posle godinu dana rada podnese izveštaj parlamentu. Komisija je sastavljena od 20 senatora.

Ista akcija sa pogubnim posledicama ponovljena je intervencijom koalicioni snaga u Iraku, na koji je bačeno više hiljada tona uranijumske municije, zbog čega je intenzitet zračenja na gotovo celom prostoru iračke države hiljadu puta veći od normalnog. Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP) utvrdio je pet glavnih prioriteta u ekološkom pogledu u industrijskim

zonama oko Bagdada i Faludže, gde je prosuto na hiljade tona toksičnog materijala, a koje treba ukloniti na bezbedno mesto. Međutim, ponuda UNEP-a nije naišla na odobrenje...

Prema sve obimnijim i validnijim podacima o delovanju osiromašenog uranijuma (OU), kojim se bavi svetska stručna javnost, postalo je izvesno da su u SAD čak 697.000 vojnika, koji su učestvovali u akciji „Pustinjska oluja“ u Persijskom zalivu, zaradili uranijumske bolesti. Na inicijativu Hilari Klinton urađena su ispitivanja zdravstvenog stanja veterana iz Zalivskog rata i od 27 kontrolisanih u 24 slučaja pronađeni su tragovi uranijuma u organizmu, a kod 60 odsto njihovih potomaka pronađene su deformacije ćelija. Svi izneti podaci, kao i prognoze o humanističkim i ekološkim posledicama, ukazuju na to da zbog posledica upotrebe municija sa OU pate svi narodi u zemljama gde je takvo oružje bilo korišćeno, ali i oni koji su ga upotrebljavali.

Ali tragične posledice zadesile su i one koje su agresori podržavali sprovodeći ratne operacije, kao, na primer, Albance. Albanci sa Kosova su sa oduševljenjem podržali sve akcije NATO snaga 1999, ali su i dobili problem zbog koga će u narednih 20 godina biti prava retkost da neko sa ugroženih područja Kosmeta umre prirodnom smrću. Prema zvaničnim podacima NATO alijanse iz 2000. godine, OU se našao na svim meštanima po kojima je delovala alijansa avionima tipa „A10“. Najviše misija tog aviona obavljeno je zapadno od puta Peć–Đakovica–Prizren, u okolini Kline, kao i na prostoru oko Prizrena i severno od linije koja spaja Suvu Reku sa Uroševcem...

Više od 300 ljudi iz Hadžića i Han Pijeska umrlo je od rata do danas od karcinoma, što mnogi doktori dovode u vezu s uticajem radioaktivnog i toksičnog osiromašenog uranijuma koji su NATO snage koristile u bombardovanju položaja Vojske Republike Srpske 1995. godine. Doktorica Slavica Jovanović iz Doma zdravlja u Bratuncu, gradu u koji je posle rata izbeglo najviše Srba iz Hadžića, pratila je zdravlje tih ljudi u periodu 1996–2000. godi-

na. U tom domu zdravlja boravili su profesori iz Velike Britanije i dokazali postojanje osiromašenog uranijuma u organizmu ljudi izbeglih iz Hadžića.

„Oni su analizirali uzorke 17 osoba iz Hadžića, Đakovice, Kline i jednog novinara BBC-ja. Potvrdili su da su ljudi iz Hadžića bili izloženi osiromašenom uranijumu i zaključili da uranijum odložen u pluća nastavlja da se mobilizuje.“

Prema podacima UN, osiromašeni uranijum je bio najopasniji u trenutku bombardovanja jer su čestice uranijuma bile u vazduhu i zbog toga se pretpostavlja da je najviše uticao na zdravlje Srba, od kojih je većina po okončanju rata napustila tu opštinu.⁹

NATO bombe odložene tokom agresije na prostoru Republike Srbije su još uvek veliki i nerešiv problem, kako zbog nedostatka volje kod nekih vladajućih slojeva, novca i međunarodnih fondacija, tako i zbog nedostatka kvalifikovanih kadrova za te namene, adekvatne opreme za pronalaženje i deaktiviranje kasetnih bombi, mina i razornih raketa „tomahavk“. Kad je u pitanju međunarodni faktor i njegova pomoć u rešavanju tog problema, norveška vlada je jedna od retkih koja je obezbedila 3,5 miliona evra za pretraživanje sektora luke Prahovo radi otkrivanja i uklanjanja avionskih bombi i raketa. Ona je za naredne tri godine obezbedila još 3,5 miliona evra za čišćenje kasetne municije sa područja Bujanovca, Preševa i Kuršumlije, a početak radova je planiran u aprilu 2011. godine. Obećana pomoć Ruske Federacije, tj. njihove agencije „Emerkom“ u razminiranju dve lokacije delimično je realizovana u Paraćinu u vrednosti od oko dva miliona dolara.

Kad je u pitanju ta lokacija, Rusija je izvršila razminiranje tri mikrolokacije u Paraćinu tokom 2009. i 2010. godine. U toj akciji je pronađeno i uništeno 1.253 komada različitih neeksploziviranih ubojnih sredstava. Ta lokacija je ugrožena usled izbijanja požara u magacinu municije u Paraćinu tokom 2006. godine i nema veze

⁹ BiH: Posledice uranijuma zabranjena tema? – VestQCafe.ba: Energetika u BiH/6657_BIH-posledice-uranijuma-zabranjena-tema.html, od 26. jula 2010.

sa NATO bombama, ali i to predstavlja veliku pretnju po bezbednost ljudi na tom prostoru. Tokom 2006. godine na lokaciji „Industrijske zone“ u Nišu vršeno je deaktiviranje kasetnih bombi, pri čemu je jedan miner nepažnjom zadobio teške povrede, sa trajnim posledicama slepila. Tu aktivnost je vršila jedna konkursom izabrana firma iz Republike Srpske.

Prema tome, veliki broj izbačenih kasetnih bombi, avio-bombi i samoletećih bombi „tomahavk“ ostao je neeksplozivan, kako u objektima, poljanama, tako i u rekama, predstavljajući veliki i teško rešiv problem, kako u deaktiviranju tako i u čišćenju i posledicama radijacije od opasnih hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih materija.¹⁰

„Uranijum koji preostane posle uklanjanja obogaćene frakcije sadrži 99,8% U; 0,2% do 0,3% U i oko 0,001% U i označava se kao osiromašeni uranijum. Nuklearna regulatorna komisija SAD definiše osiromašeni uranijum kao onaj kod koga je procenat U niži od 0,711% (NRC, 2000). Tipični sastav koji koristi Ministarstvo odbrane SAD je U = 0,0006%, U = 0,2%, U = 0,0003% i U = 99,8%... Uranijum iz utrošenog reaktornog goriva se ponekad reprocesuiru u postrojenjima za obogaćivanje uranijuma. ... Program Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine (UNEP, 2001) je na Kosovu i Metohiji pronašao 12 Bq/kg U i 12.700 kBq/kg za U.“¹¹

„*Prirodno zračenje* je emisija radioaktivnih supstanci koje nisu čovekov proizvod. U te supstance ubrajaju se *uranijum*, radon, kalijum i drugi retki elementi. Oni su veoma opasni po čovekovo zdravlje prilikom kopanja ili kad se melju, jer se vrlo lako mogu naći u hrani, vazduhu ili vodi.

¹⁰ Petar Mihailović, NATO bombe još prete, *Politika*, 19. januar 2011, str. 8.

¹¹ Grupa autora, *Osiromašeni uranijum*, Đurović Branka, Beograd, 2011, str. 20–21.

Veštačko zračenje uključuje emisiju radioaktivnih supstanci koje se ne nalaze u prirodi ili su rezultat *nuklearnih fisionih procesa*.¹²

Sagledavanjem karakteristika prirodnih i veštačkih emisija radioaktivnih materija može se zaključiti da naglom povećanju obolevanja građana od karcinoma mogu biti uzrok uranijum i drugi oblici radijacije u blizini ljudi. Obolevanje prouzrokuje prisustvo uranijuma i drugih opasnih materija u vazduhu, zemlji i vodi. Ta tri prirodna elementa su osnovni prirodni resursi bez kojih je život nemoguć i sa kojima su živa bića u neposrednoj vezi koristeći vazduh, vodu i prirodne proizvode iz zemljišta.

Umesto zaključka

NATO agresija avio-bombardovanjem iz vazdušnog prostora predstavlja međunarдно protivzakonit akt nasilja na jednu malu i nerazvijenu zemlju koji su podržale države članice NATO alijanse.

U toj agresiji, uz upotrebu najsavremenijih vojnih letelica i najopasnijih oružja za masovno ubijanje i uništavanje, život je izgubilo oko 3.000 lica, a koliko će ih izgubiti zdravlje i život od posledica nuklearnog, hemijskog, biološkog i radioaktivnog oružja – ne može se ni pretpostaviti.

Zbog izvršene agresije, uz upotrebu najopasnijeg oružja za masovno uništavanje, katastrofalno je zagađena životna sredina, pre svega u Republici Srbiji, zatim u Crnoj Gori, te Bosni i Hercegovini, a nisu pošteđene ni zemlje u okruženju, pa i šire.

Odbačeni uranijum na prostoru Republike Srbije i Republike Srpske vekovima će predstavljati pretnju po živote živih bića i njihov opstanak na ovim prostorima.

¹² Miloš B. Bajković, *Osiromašeni uranijum – depleted uranium*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2001, str. 10–11.

Na osnovu priloženih statističkih podataka vidi se koliko je ljudi obolelo od opake bolesti (karcinom), a koliko će ih još oboleti može se samo pretpostavljati.

Međunarodna zajednica i ekonomski razvijene države morale bi izdvojiti velika finansijska sredstva, opremu i stručna lica kako bi očistile zagađeni prostor, jer snose najveću odgovornost za tu katastrofu.

Literatura

- BiH: Posledice uranijuma zabranjena tema? – VestQCafe.ba, Energetika u BiH/6657_BIH-posledice-uranijuma-zabranjena-tema.html, od 26. jula 2010.
- Dragan Simeunović, Bitka za Kosovo i Metohiju – istorija, aktuelno stanje i perspektiva, *Vojno delo*, 1/2000.
- Karel Košik, Uranijumske i dioksidne posledice bombardovanja, *Glas javnosti*, 14. maj 2010.
- Falko Akame, Kosovo je lutajuća mina u srcu Evrope, *Pečat*, 17. mart 2011.
- G/New/2315353/uranijumske i dioksidne posledice bombardovanja KON..., 14. maj 2010. i *Glas javnosti*.
- Grupa autora, *Osiromašeni uranijum*, Đurović Branka, Beograd, 2011.
- Milorad Belančić, *Nasilje*, Beograd, 2004.
- Miloš B. Bajković, *Osiromašeni uranijum – depleted uranium*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2001.
- Milovan Drecun, *Rat za Kosovo*, Beograd, 2007.
- NATO arhiv, konferencija za štampu, 25. mart 1999.
- Petar Mihailović, NATO bombe još prete, *Politika*, 19. januar 2011.
- Registar za rak u centralnoj Srbiji, Institut za zaštitu zdravlja Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2004–2012.

Spasoje Smiljanić, *NATO agresija – Ratno vazduhoplovstvo i PVO i odbrana otadžbine*, II izdanje, Beograd, 2009.

UNEP, UNCHS, *Sukob na Kosovu, posledice na životnu sredinu*, 1999.

CONSEQUENCES OF NATO AGGRESSION AGAINST FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

SUMMARY: This paper analyzes the consequences of the bombing of the Federal Republic of Yugoslavia after NATO aggression against it. As NATO forces used Priluka to testiruju various types of grenades, and especially those with depleted uranium, the consequences of aggression have long-term character. However, it turned out, the consequences have left a mark on the members of NATO, and to all those who directly or indirectly come into contact irradiated planes and bombs.

KEY WORDS: *NATO, the Federal Republic of Yugoslavia, bombing, uranium.*